

ЕКОНОМІЧНА СТІЙКІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

ECONOMIC SUSTAINABILITY OF ENTERPRISES: THEORETICAL ASPECTS

У статті викладено основні теоретичні аспекти економічної стійкості підприємств. Розглянуто сутність категорії «стійкість». Як індикатори економічної стійкості підприємства доцільно використовувати різноаспектні показники, такі як прибутковість, ефективність управління, фінансова стійкість, виробничий потенціал і конкурентоспроможність, ділова активність, надійність, інноваційна активність, адаптивність та соціальна стійкість. Здійснено розроблення для впровадження системи управління активною економічною стійкістю підприємства (АЕСП), яка розглядається як проєкт, реалізація якого заснована на методології управління проєктами. АЕСП складається з трьох основних етапів, на яких вирішуються питання стійкості підприємства («Підприємство економічно стійке?», «Підприємство абсолютно економічно нестійке?», «Чи доцільна подальша діяльність підприємства?»). Залежності від відповіді на поставлені питання розроблено алгоритм дій.

Ключові слова: економічна стійкість, показники, визначення.

В статье изложены основные теоретические аспекты экономической устойчивости

предприятий. Рассмотрена сущность категории «устойчивость». Как индикаторы экономической устойчивости предприятия целесообразно использовать разноаспектные показатели, такие как прибыльность, эффективность управления, финансовая устойчивость, производственный потенциал и конкурентоспособность, деловая активность, надежность, инновационная активность, адаптивность и социальная устойчивость. Осуществлена разработка для внедрения системы управления активной экономической устойчивостью предприятия (АЕСП), которая рассматривается как проєкт, реализация которого основана на методологии управления проектами. АЕСП состоит из трех основных этапов, на которых решаются вопросы устойчивости предприятия («Предприятие экономически устойчивое?», «Предприятие абсолютно экономически неустойчивое?», «Целесообразна ли дальнейшая деятельность предприятия?»). В зависимости от ответа на поставленные вопросы разработан алгоритм действий.

Ключевые слова: экономическая устойчивость, показатели, определение.

УДК 631.11

<https://doi.org/10.32843/infrastruct40-39>

Клочко Т.А.

к.е.н., старший викладач кафедри економіки
Сумський національний аграрний університет

Klochko Tatiana

Sumy National Agrarian University

The article presents the basic theoretical aspects of economic sustainability of enterprises. As indicators of economic sustainability of the company it is advisable to use various aspects: profitability, management efficiency; financial sustainability; production potential and competitiveness; business activity; reliability; innovative activity; adaptability and social sustainability. The author interprets the concept of "economic sustainability of the enterprise": the highest form of sustainable organization of the production system is one in which the system is able to sustainably develop, improve, optimally using internal and borrowed resources, through the use of innovative technologies, advanced equipment, intellectual resources, patents, etc. The development for implementation of the system of management of the active economic stability of the enterprise (AESE), which is considered as a project, implementation of which is based on the project management methodology, is carried out. AESE consists of three main stages, which address the issues of enterprise sustainability ("Is the company economically sustainable?", "Is the company absolutely economically unstable?", "Is further business advisable?"). Depending on the answer to the questions posed, an algorithm of action was developed. The author's view is presented regarding the category "economic sustainability of the enterprise", which should reflect the following conditions: the enterprise needs real income and maximum profit; the size of the profit must meet the needs of the production, the owners and the needs of the employees. In other words, the profit must ensure the reproduction of capital and resources; the amount of profit should be sufficient for the introduction of innovative technologies, preservation and creation of intellectual potential of the enterprise, creation of social guarantees of the personnel. Any company operating in the market is obliged to systematically monitor the current economic situation. In our opinion, a strategic guideline should be considered not so much the modernization of the existing integrated potential of the agricultural enterprise and the preservation of its positions, but rather the transition to an innovative type of development.

Key words: economic sustainability, indicators, definition.

Постановка проблеми. З переходом до ринкової економіки різко розширилось коло проблем, пов'язаних з питаннями забезпечення економічної стійкості виробничої одиниці. Для їх успішного вирішення необхідні перш за все глибоке осмислення самого поняття «економічна стійкість підприємства» й створення на основі єдиного підходу до розроблення механізму досягнення економічної стійкості суб'єкта господарювання.

Підприємство в економічній науці визнається господарюючою системою, яка постійно прагне зберегти баланс між внутрішніми можливостями й зовнішніми силами середовища задля збереження свого стійкого економічного стану [3].

Підприємства стали самостійними суб'єктами ринкових відносин. Всі рішення, що стосуються виробництва й збуту продукції, встановлення контактів з постачальниками засобів виробництва та споживачами продукції, перейшли до компетенції

підприємства. Більшість сільськогосподарських підприємств виявилась невідготовленою до наданої свободи. Кризовий фінансовий стан підприємств сільського господарства є підсумком неефективних макроекономічних механізмів регулювання міжгалузевих відносин. Стійкість підприємств АПК все більшою мірою підпадає під вплив внутрішніх та зовнішніх чинників економічного середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблеми економічної стійкості підприємства та формування авторської позиції були висвітлені в працях Л. Вальда, Л. Вальраса, Г. Гегеля, Дж. Кейнса, О. Курно, К. Маркса, А. Маршалла, В. Парето, П. Самуельсона, А. Сміта, Й. Шумпетера, Ф. Енгельса та інших учених.

Наявні дослідження в галузі економічної стійкості стосуються переважно промисловості. У сільському господарстві ці дослідження поки що не є єдиною системою, адже переважно вони

орієнтовані на вирішення окремих напрямів і вузьких завдань.

Відсутні оптимальні критерії оцінювання економічної стійкості підприємства. Дискусійними залишаються питання визначення резервів зростання економічної стійкості підприємства.

Постановка завдання. Метою статті є вивчення економічної стійкості підприємства, а саме уточнення змісту категорії «економічна стійкість», механізмів її досягнення й оцінювання в сучасних умовах господарювання, обґрунтування нових елементів моніторингу економічної стійкості підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічна стійкість підприємства – це його здатність з найменшими втратами адаптуватися до змін параметрів зовнішнього господарського середовища, адекватно реагуючи на його виклики. Її можна розглядати як можливість підприємства до відновлювання, здатність стримувати дестабілізуючі процеси, впливи або досягати стану спокою (стабілізації). Економічна стійкість передбачає якісне й кількісне збереження, відновлення та розширення орієнтації на максимізацію прибутку й мінімізацію витрат за певного обсягу реалізації товарів, робіт, послуг; забезпечення стабільного кругообігу капіталу, його оновлення й накопичення з урахуванням інтересів власників підприємства та дотримання соціально-економічних гарантій його співробітникам [5].

Економічна стійкість підприємства – це комплекс дій і реакцій господарюючого суб'єкта в процесі реалізації своєї діяльності, включаючи адаптацію до зовнішнього середовища, внутрішнє перетворення

в сьогоденні й майбутньому, участь персоналу в прибутках, управлінні підприємством [1].

Широке застосування термін «стійкість» спочатку отримав у природничих науках (математика, фізика, хімія, біологія), а також для характеристики роботи технічних систем, де головним є збереження сталості, незмінності системи після деякого початкового старту. Стійкість технічних систем передбачає лише збереження ними сталості значень основних параметрів діяльності [3].

Однак останнім часом зазначене поняття стало застосовуватися також щодо економічних (господарчих) систем різного рівня, головною особливістю яких є функціонування в динамічному середовищі під впливом великого числа випадкових факторів, що обумовлює складний характер поведінки й управління такими системами. Стійкість таких економічних систем, як підприємство, характеризує одночасно параметри й функціонування, й розвитку, тому для економічних систем можна виділити, як показав аналіз, певні відмінні риси поняття «стійкість» [4].

Досліджуючи праці за темою стійкого розвитку, ми вважаємо за необхідне їх доповнити (табл. 1).

На наш погляд, категорія «економічна стійкість підприємства» повинна відображати такі умови: підприємству необхідний реальний дохід і максимальний прибуток; розмір прибутку повинен відповідати потребам виробництва, власників і задоволенню потреб найманих працівників. Іншими словами, прибуток повинен забезпечувати відтворення капіталу й ресурсів; розмір прибутку повинен бути достатнім для впровадження інноваційних технологій, збереження й створення

Таблиця 1

Визначення понять «стійкість», «стійкий розвиток»

1	Сталий розвиток – це розвиток, за якого задоволення потреб нинішніх поколінь здійснюється без шкоди для можливостей майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби.	Комісія ООН по навколишньому середовищу і розвитку, 1987 р.
2	Стійкість передбачає рівновагу, а розвиток є можливим тільки за умови постійного виходу системи з рівноважного стану.	Л.Г. Мельник [4]
3	Стійкий розвиток – це управління сукупним капіталом суспільства в інтересах збереження та примноження людських можливостей.	Всесвітній банк
4	Стійкий розвиток – це процес, орієнтований на постійне збереження динамічної рівноваги за допомогою цілеспрямованого використання наявного потенціалу та умов зовнішнього середовища.	А.В. Цвікілевич
5	Стійкий розвиток має динамічний характер, він є не незмінним станом гармонії, а скоріше, процесом змін, у якому масштаби експлуатації ресурсів, напрям капіталовкладень, орієнтація технічного розвитку та інституційні зміни узгоджуються з теперішніми й майбутніми потребами.	М.А. Кувшинов [3]
6	Стійкість не означає обов'язкове повторення однакового рівня з року в рік. Таке розуміння стійкості прирівняло б його до застійного стану виробництва.	В.М. Афанасьєв [1]
7	Стійкий розвиток – це перехід від економіки використання ресурсів до економіки їх системного відтворення.	О.Л. Попова [5]
8	Найвищою формою стійкої організації виробничої системи є така, за якої система здатна стійко розвиватися, вдосконалюватися, оптимально використовуючи внутрішні й запозичені ресурси через використання інноваційних технологій, прогресивного обладнання, інтелектуальних ресурсів, патентів тощо.	Наше бачення

Джерело: систематизовано автором

Ключові фактори мікроекономічного рівня

Маркетингові бізнес-процеси	Фінансово-економічні бізнес-процеси
1) Залежність від споживача; 2) надійність споживачів; 3) частка ринку; 4) ефективність маркетингової політики.	1) Ефективність виробничо-господарської діяльності; 2) фінансова стійкість; 3) платоспроможність підприємства; 4) ефективність управління обіговими коштами; 5) фінансова незалежність; 6) податкове планування.
Виробничо-технологічні бізнес-процеси	Організаційні бізнес-процеси
1) Ефективність виробництва (використання виробничих ресурсів); 2) система менеджменту якості; 3) рівень диверсифікації; 4) рівень організації виробництва; 5) тривалість виробничого циклу; 6) віковий склад устаткування, знос основних фондів; 7) інноваційна активність; 8) виробничий потенціал підприємства.	1) Рівень організації управління; 2) рівень автоматизації управління; 3) рівень організації управління персоналом; 4) кваліфікаційний склад керівництва й персоналу; 5) витік кваліфікованих кадрів (незадоволеність працівників); 6) рівень оплати праці.

Джерело: сформовано на основі [1]

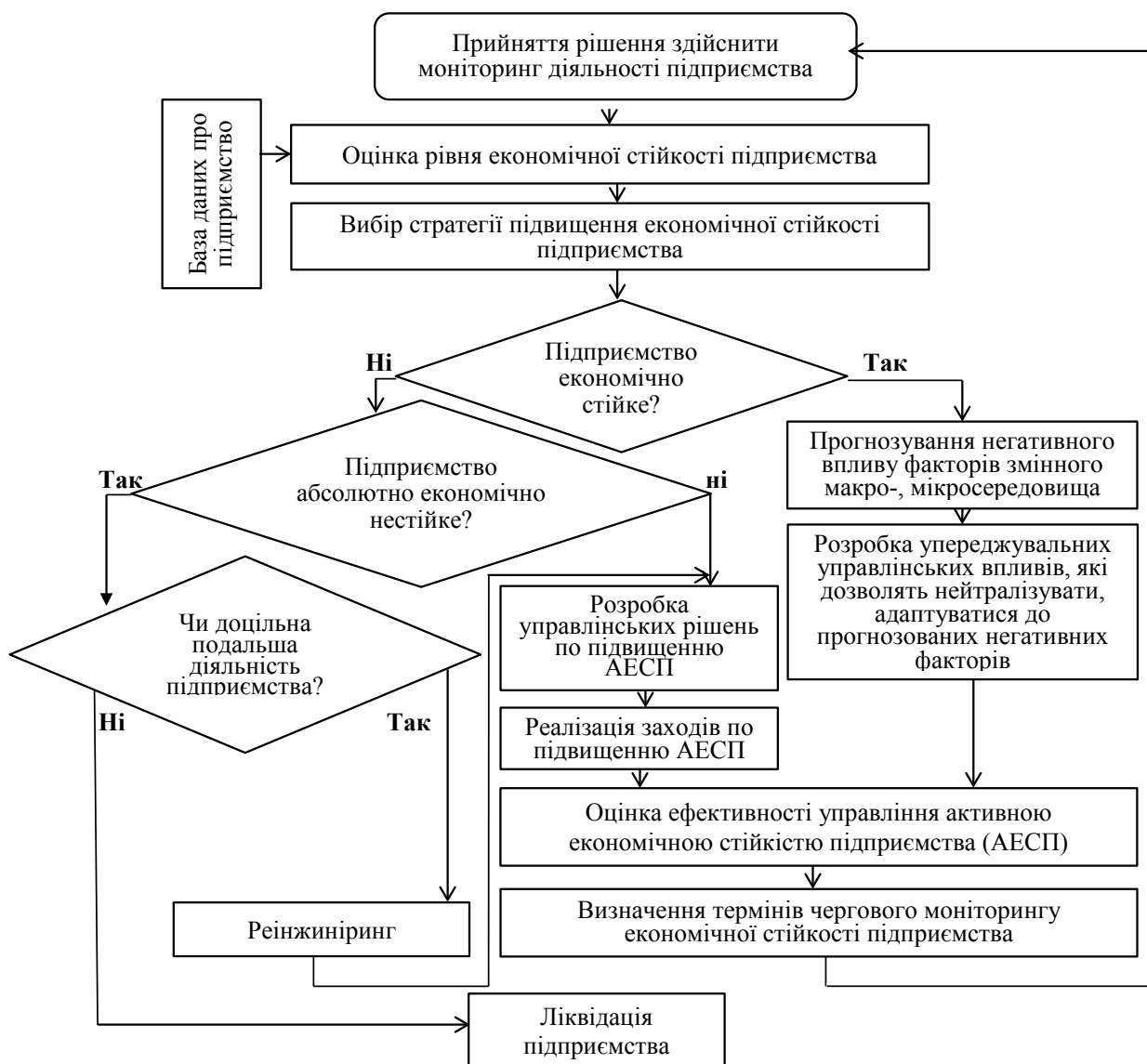

Рис. 1. Блок-схема процесу управління активною економічною стійкістю підприємства

Джерело: розроблено автором

інтелектуального потенціалу підприємства, створення соціальних гарантій персоналу. Будь-яке підприємство, що діє на ринку, зобов'язане систематично здійснювати моніторинг поточного економічного стану.

Економічна стійкість підприємства – це здатність діючого підприємства відновлювати первісний або приймати новий стійкий стан після припинення дії збурень зовнішнього або внутрішнього середовища; здатність під впливом докладених зовнішніх сил не відхилятися від наявних (запланованих) економічних ключових показників за незначних впливів (зміна нормативних актів, зміна вартості ресурсів тощо).

У табл. 2 згруповано фактори мікроекономічного рівня, що впливають на економічну стійкість підприємства в процесі забезпечення його конкурентоспроможності.

Існує безліч підходів до визначення поняття стійкості, адже стійкість на рівні підприємства залежить від збалансованого поєднання виробничих, соціальних, кадрових, маркетингових, технологічних, фінансових, екологічних та управлінських підсистем, що піддаються впливу зовнішніх і внутрішніх факторів задля досягнення заздалегідь позначених результатів.

Оцінювання економічної стійкості підприємства, на нашу думку, має проводитися за вісьмома критеріями, такими як прибутковість та ефективність управління; фінансова стійкість; виробничий потенціал; ділова активність; надійність; інноваційна активність; адаптивність; соціальна активність.

На сучасному етапі становлення ринкових відносин все більш очевидною стає необхідність якнайшвидшого переходу вітчизняних підприємств на випуск нової конкурентоспроможної продукції. Вирішення цього завдання неможливе без залучення в економіку значних фінансових ресурсів. Недостатність грошових ресурсів гальмує будь-які спроби розширити й оновити виробництво. Значні за обсягом інвестиції вимагають тривалих термінів кредитування, економічної довіри між підприємствами, інвесторами, банком і державою. На прийняття інвестиційних рішень особливий вплив здійснюють надійність партнерів, їх стійке положення на ринку виробників і конкурентів [5].

Задля досягнення економічної стійкості підприємств існують суперечності між реальними та формальними інститутами, що закріплюють право власності на засоби виробництва й кінцевий продукт діяльності підприємства; між ринковим принципом автономії організації та функціонуванням приватного підприємства, коли зберігаються елементи залежності, що є традиційними для монопольної організації господарства в командній економіці; між потребами в обігових коштах і дефіцитом грошової маси в обігу; між потребами в інвестиціях та високою процентною ставкою,

термінами кредиту; між високими темпами інфляції та неплатежами партнерів; між власниками підприємства та найманими працівниками з питань організації та оплати праці, а також за напрямками використання прибутку. Ці протиріччя поділяються на зовнішні й внутрішні, але є взаємопов'язаним цілим, відображаючи складність досягнення гомеостазу підприємства та його ефективної взаємодії з господарським середовищем [2].

Механізм досягнення економічної стійкості підприємства включає розроблення та впровадження конкретних програм розвитку підприємства й забезпечення його стабільного фінансового стану; створення комплексної системи управління, координації та реалізації цільових програм економічного й соціального розвитку; переозброєння та реконструкції нині діючих підприємств на новій технічній та технологічній основі; забезпечення випуску високоякісних споживчих і конкурентоспроможних товарів.

Розроблення та впровадження системи управління активною економічною стійкістю підприємства (АЕСП) розглядається як проєкт, реалізація якого заснована на методології управління проєктами й складається з трьох основних етапів. Послідовність етапів розроблення та впровадження системи управління АЕСП представлена на рис. 1.

АЕСП представлена на рис. 1.

Як індикатори економічної стійкості підприємства доцільно не тільки використовувати різноаспектні показники, такі як прибутковість, ефективність управління, фінансова стійкість, виробничий потенціал і конкурентоспроможність, ділова активність, надійність, інноваційна активність, адаптивність і соціальна стійкість, але й структурувати їх в ієрархічну систему, яка забезпечить їх субординацію й координацію. Ця система повинна бути адекватною аналізу економічної стійкості підприємства, набору стратегічних і тактичних складових частин, спрямованих на визначення та досягнення її високого ступеня [6].

Висновки з проведеного дослідження. Економічна стійкість нерозривно пов'язана з поняттями надійності, динамічності, мобільності, стабільності.

Вищою формою стійкості є збереження стану рівноваги, незважаючи на вплив зовнішнього й внутрішнього середовища.

Для забезпечення стійкості необхідно дотримуватися балансу між чисельністю населення й наявними природними ресурсами. Слід враховувати потребу однієї галузі й кількість виробленої продукції в суміжних галузях, при цьому не варто нехтувати потребами майбутніх поколінь.

Сталий розвиток сільського господарства загалом неможливий без підвищення стійкості окремих агроформувань.

У зв'язку з вищевикладеним необхідно проводити дослідження діяльності різних сільськогосподарських підприємств задля виявлення проблем та перспектив їх розвитку, а в подальшому для вдосконалення механізму їх функціонування й підвищення стійкості розвитку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Афанасьев В.Н. Статистический анализ основных социально-экономических индикаторов экономики оренбургской области. *Вестник НГУЭУ*. 2013. № 4. С. 101–125.
2. Богінська Л.О. Шляхи удосконалення системи управління агросферою в світлі концепції сталого розвитку. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. 2011. Спецвип. 33. Ч. 1. С. 31–34.
3. Кувшинов М.А. Поняття управління сталим розвитком соціально-економічної системи муніципальної освіти. *Молодий вчений*. 2011. № 7. Т. 1. С. 86–91.
4. Основы устойчивого развития : учебное пособие / под общ. ред. Л.Г. Мельника. Сумы : Университетская книга, 2005. 654 с.
5. Попова О.Л. Сталий розвиток агросфери України: політика і механізми. Київ : НАН, Інститут економіки та прогнозування, 2009. 352 с.
6. Челблоков А.Т. Стабильное производство – основа устойчивости предприятия. *Финансы*. 1995. № 8. С. 18–24.

REFERENCES:

1. Afanas'ev V.N. (2013) Statisticheskij analiz osnovnyh social'no-jekonomicheskijh indikatorov jekonomiki orenburgskoj oblasti [Statistical analysis of the main socio-economic indicators of the economy of the Orenburg region] [Jelektronnyj resurs]. *Vestnik NGUJeU*. Vol. 4, pp. 101–125.
2. Bohinska L.O. (2011). Shliakhy udoskonalennia systemy upravlinnia ahrosferoiu v svitli kontseptsii staloho rozvytku [Ways to improve the agrosphere management system in light of the concept of sustainable development]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu, seriia "Ekonomika"*. Vol. 33, ch. 1, pp. 31–34.
3. Kuvshynov M. A. (2011). Poniattia upravlinnia stalym rozvytkom sotsialno-ekonomichnoi systemy munitsypalnoho osvity [The concept of sustainable development management of socio-economic system of municipal education]. *Molodyi vchenyi*. Vol. 7. T. 1, pp. 86–91.
4. Osnovy ustojchivogo razvitija (2005) [Fundamentals of sustainable development] : ucheb. posobie / pod obshh. red. L.G. Mel'nika. Sumy : Universitetskaja kniga. (in Ukrainian)
5. Popova O.L. (2009). Stalyi rozvytok ahrosfery Ukrainy: polityka i mekhanizmy [Sustainable development of Ukraine's agrosphere: policy and mechanisms]. NAN, In-t 4. *Ekonomika ta upravlinnia pidpriemstvamy ekonomiky ta prohnozuvannia*. Kyiv. (in Ukrainian)
6. Chelblokov A.T. (1995) Stabil'noe proizvodstvo osnova ustojchivosti predprijatija [Sustainable production is the foundation of enterprise sustainability]. *Finansy*. Vol. 8, pp. 18–24.